

DOI: [https://doi.org/10.18524/2410-2601.2023.2\(40\).307199](https://doi.org/10.18524/2410-2601.2023.2(40).307199)

УДК 275: 23-17

Наталія Бевзюк

КАРЛ БАРТ: ЕТИКА СВОБОДИ ПЕРЕД БОГОМ

Етика Карла Барта є своєрідною етикою божого наказу. Його основна передумова полягає в тому, що Слово Боже через Одкровення і Ісуса Христа є наказом Бога людині щодо шляху свободи. К. Барт наголошує на «безкінечній якісній відмінності» між Богом і людиною, але одночасно, підкреслює «людяність Бога» в Ісусі Христі, через якого людина спроможна досягти такої свободи. Людська свобода – це не вибір життєвої альтернативи, а вибір вдячності і підпорядкування Богові. Свобода людини означає для К. Барта перебування у суверенній свободі Бога. Бог не тільки джерело людської свободи, але одночасно об'єкт і мета людини. Природня свобода людини, яка була забулена через гріх, віддаляє людину від Бога і від самої себе. Тому свобода людини поставлена К. Бартом у залежність від віри в Бога і слідування Ісусу Христу: людина не може мати природньої свободи і духовності, не маючи божественного Духа. Християнська віра – це відповідь на вирок Бога. Вільна людина – це творіння і партнер Бога, і несе відповідальність перед Богом за свою свободу. Така відповідальність має виражатися у любові до Бога і ближнього, і набувати риси людяності, тієї людяності, яку мав Ісус Христос. Людина отримує справжню свободу лише через благодать, від вільного людяного Бога в Ісусі Христі. К. Барт відкидає модерністську тенденцію зводити Бога до інструменту самореалізації людини, навпаки, визнається абсолютна дія Бога в здобутті свободи людини.

Ключові слова: *Карл Барт, етика, свобода, віра, людяність, христологія, відповідальність, Ісус Христос.*

Свобода людини лежить в основі сучасної історії. «Свобода» є фундаментальним словом сучасної думки і сучасних відношень у світі, але справжнє місце, де приймаються рішення про свободу людини – це вона сама. Поняття «свободи» розглядається у релігійному світогляді як одне з головних. Ідея абсолютної цінності людини як особистості, наділеної свободою, визнана також християнством: ця ідея виникла з переконання, що Бог створив людину «створив на образ Божий» (Буття 1:27). І подібно своєму творцю, людина користується гідністю особистості, маючи розум і свободу. Християнська думка з моменту свого народження розглядає безкінечну свободу Бога і кінцеву свободу людської особистості, втім основна складність полягає в тому, щоб з'єднати віру у всемогутнього Бога з вимогами свободи людини. У Старому Заповіті слово «свобода» майже не зустрічається, але досвід звільнення грає фундаментальну роль. Вихід з Єгипту є важливим моментом історії і віри Ізраїлю: Бог, звернений до життя людини стає рятівним, звільняючим Богом, з яким народ переживає свою близькість (Вихід 3:14). З виникнення християнства свобода стає поворотним моментом для нової християнської концепції реальності. Основним елементом християнської ідеї свободи є те, що вона не тільки

залежить від Бога і називає Його основою свободи вибору, але й є свободою перед Богом. Бог усвідомлюється у трансцендентальному досвіді як умова будь-якої особистої діяльності, направленої на земне оточення. В цьому сенсі людина зустрічається з Богом скрізь, і перш за все, у своєму ближньому.

Християнська інтерпретація свободи пов'язана з Ісусом Христом як джерелом свободи. В Його історії свобода стала подією і розуміється як визволення: «Христос звільнив нас для свободи» (Павло Гал. 5:1), для довіри Богові і любові; «Господь же то Дух; А де Дух Господній, там воля» (2 Кор. 3:17). Дослідження поняття «свободи» в рамках християнської теології є завжди актуальним: теологія визначає основні векторні цінності життя людини, поглиблює розуміння його сенсу, визначає основні орієнтири світогляду і діяльності. Актуальність християнства неможливо виміряти тим, чи читають люди Біблію чи ходять до церкви. Християнство вимірюється великою культурою людства: воно змінило світ і образ життя людини, яка навіть у сьогоденнішому секулярному світі живе за християнськими цінностями. Аналіз сучасної західної теології дозволяє розширити релігійно-філософські проблеми, викликані рівнем розвитку гуманітарного знання. Теологія ХХ століття прийняла виклик сучасної науки і надала цілу низку основних парадигм і концепцій існування людини. Одним з видатних теологів цього періоду є швейцарський богослов Карл Барт, особистий і літературний вплив якого став подією у християнській теології взагалі і, незважаючи на конфесійні розбіжності, докорінно змінив напрямок розвитку всесвітнього християнства. Серед провідних дослідників теології Карла Барта можна виділити таких західних вчених теологів та вчених, як Hans Urs von Balthasar («The theology of Karl Barth», San Francisco, Ignatius Press, 1992), Gerald McKenny («The Analogy of Grace», New York: Oxford University Press, 2010), J. L. Mangina («Karl Barth: Theologian of Christian Witness», Westminster John Knox Press, 2004), C. Chalamet (Dialectical Theologians: Wilhelm Herrmann, Karl Barth and Rudolf Bultmann. Zürich: Theologischer Verlag, Zürich, 2004), а також українських дослідників, як наприклад Наталя Хром'як («Вчення про природне богослов'я Карла Барта і його рецепція у сучасній богословській думці», кандидатська дисертація, 2018) та інші. Основною метою даної роботи є визначення поняття «свобода» в теології Карла Барта як однієї з важливих проблем його христології.

Карл Барт – найбільш впливовий протестантський теолог ХХ століття, «батько церкви ХХ століття», який радикально змінив теологічну думку, створивши нову концепцію відношень Бога з людством: враховуючи якісну різницю між «зовсім іншим» Богом і людиною. Релігійно-філософський світогляд Карла Барта складний, об'ємний, але неймовірно симфонічний; його роботи такі великі (тільки «Церковна догматика» налічує 13 томів), багатосторонні і різноманітні (наприклад, «Глумачення на Послання до Римлян», «Виправдання і право», «Введення в євангелічну теологію», «Молитва»; треба додати проповіді, виступи на конференціях, блискучі

лекції в університеті і багато-багато інших), що доволі складно охопити цю велику спадщину. Його «зовсім інший» погляд на Бога зруйнував традиційне уявлення про теологію і вплинув на християнство в цілому. Папа Пій XII назвав його найвеличнішим богословом за часів Фоми Аквінського, а деякі теологи додають: «і Августина». Перший коментар на Послання апостола Павла до Римлян Карла Барта став поворотним моментом у теологічних дослідженнях ХХ століття. Теологію К. Барта називають діалектичною і христоцентричною: в центрі уваги теолога стоїть Ісус Христос і його відношення до світу і людини, а Біблія для К. Барта стає не книгою людських думок про Бога, а навпаки, книгою, яка розповідає про думки Бога про людей. Слідом за С. К'єркегором К. Барт підкреслює «нескінченну якісну відмінність» між Богом і людиною, між часом і вічністю, але, на думку теолога, Ісус Христос долає цю дистанцію між Богом і людиною і стає Божим Одрокровенням. «Окрім і без Ісуса Христа ми взагалі не можемо сказати нічого про Бога та людину та їхні стосунки один з одним» [Barth 1956: 45]. Між Богом і людиною стоїть особистість Ісуса Христа – одночасно Бога і людини, який є посередником між ними. «Якщо Божественність Ісуса Христа має на увазі, що Він – людина від Бога, то його людська природа означає, що Він – людина для людей» [Barth 2009: 87]. Мова йде про людину Ісуса Христа як космічну істоту, яка «принципово існує для інших собі подібних» [Barth 2009: 86]. Ісус Христос є персоніфікованою подією Божественної свободи, в ньому Бог відкривається людині, дозволяє її пізнати Бога. «Божа готовність бути пізнаним є даром Бога людині через Ісуса Христа та його рятівної дії» [Хром'як 2018: 199]. Питання полягає в тому, наскільки людина стає вільною, щоб усвідомити Бога в образі Ісуса Христа. Для Карла Барта єдиним джерелом християнської теології стає Боже Слово, яке виражається у Біблії і Ісусі Христі, а теологія К. Барта стає христоцентричною.

Серед багатьох робіт Карла Барта особливо виділяється невеличка книжечка «The humanity of God», яка має три есе: «Євангелічна теологія ХХ століття», «Людяність Бога», «Дар свободи. Підґрунтя євангелічного етики». К. Барт детально аналізує слово «свобода» – від первісного богословського значення в латинському варіанті – «від-самого-себе», і аж до грецьких батьків церкви – самосутність, саможиття, самоблагість, самодостатність, а потім роз'яснює їх інтерпретації в Ансельма Кентерберійського і «старих протестантських догматистів», приходячи до висновку, що «свобода Бога є його власна свобода: його свобода бути...» [Barth 1960: 42]. Про свободу Бога К. Барт пише також у першому томі «Церковної догматики»: «Боже панування є вільне панування» [Barth 1960: 72]; і тому свобода Бога виражена як «прерогатива панування божественного» [Barth 1960: 73]. «Бог вільний словом і ділом, Він є джерело і міра будь-якої свободи, оскільки Він є Господь» [Barth 1956: 74]. К. Барт вважає, що божественна свобода виражена не тільки в негативному сенсі – «необмеженість, нестислість, необумовленість» [Barth 1956: 38], але й в позитивному – «обрунтованість самим собою і в собі самому» [там же]. Свобода Бога була б фатальною

неправильно зрозуміла, якщо розглядати її як чисте свавілля. Бог, який став доступний в Ісусі Христі, здійснив свободу «зустрічі і спілкування», як свободу любові. І тому вільний Бог не є (не хоче) бути ні чим іншим, ніж «Богом людини». Свобода Бога це перш за все не свобода «від», а свобода «для»: для спільного життя з людьми. Свобода людини розглядається К Бартом у співвідношенні божественної і людської свободи, в основі якої – віра; тому свобода, яку пропонує людині Бог, стає для неї складною.

Підпорядкованість людини Богові робить її вільною, інакше свобода ризикує стати свавіллям; власна свобода, яка дозволяє людині робити все що завгодно, веде до пригнічення, вважає К. Барт. Якщо Бог є Богом людини, то людина повинна бути людиною Бога: «У цій своїй свободі Бог дає людині свою людську свободу» [Barth 1960: 27]. Свобода це не людське досягнення, а Божественний дар, отже свобода людини стає подією в історії спасіння, подією, в якій Бог дає людині свободу бути вільною. «Неможливо собі уявити, що людина сама може придбати свободу. Вона (людина – *Н. П.*) тільки здібна отримати її від Бога» [Barth 1960: 28]. Це подія вдячності і відповідальності за цей дар. Бог стає джерелом свободи людини. К. Барт наголошує, що свобода – це не тільки дар, але й радість. Приймаючи цей дар, людина відроджується і стає істинною людиною, подібною до Бога. Свобода стає радістю повернення до Бога (завдяки своїй свободі) і людина стає образом і подобою Бога: «Бог бажає людину, яка любить те, що правильно, а не людину, яка вчиняє неправильно і тому страждає, духовну людину, а не людину плоті. Бог бажає життя людині, а не смерті» [Barth 1960: 56]. Бог бажає втягнути людину у Свою справу в якості співробітника і людина повинна усвідомити можливість такого партнерства, але, оскільки виявилась нездідною до цього, Бог Сам реалізує таку можливість через Ісуса Христа. Спасіння людини від відчуження і збочення, в якому людина винна і до сьогодні, від полону і рабства, в якому вона опинилась і тому страждає, – справа тільки Бога. І тут вступає в гру дар свободи, адже це також і людська свобода, яка «діє рішуче і має повне право називати свою свободу законом».

К. Барт додержується явно августинівської концепції свободи. Августин, виступаючи проти пелагіан стверджував, що тільки Божественна благодать робить людину вільною (від гріха). З цієї точки зору, свобода, перш за все, життя в єдності з божественною свободою, а не вибір людини у переліку варіантів життя. «Напроти, коли свобода є справжньою, вона є формою життя в цьому таємничому царстві, де самовизначення і послух, незалежність і учнівство взаємно діють і розкривають один одного. Це галузь... яка відкрила нам благодать» [Balthasar 1951: 129]. Ця концепція свободи залишає за собою усі філософські поняття, кидуючи виклик їх претензіям на остаточність, і є основою теології К. Барта. Підкреслюючи справжню свободу, К. Барт залишає в стороні іманентну свободу і її передумови. Іманентна свобода є вторинним, похідним явищем на відміну від первинної проблеми – участі людини у внутрішній свободі Бога; Бог надає людині свободу, а не вона досягає її власними силами. Людина не

повинна бачити себе другим Богом, а тільки Його партнером: «Бог хоче, щоб людина стала Його партнером» [Barth 1956: 80] і насолоджувалась впевненістю приналежності до Бога. Будучи Божими творіннями, люди «ще не є союзниками Бога, але призначені до того, щоб стати ними» [Barth 1960: 35]. Таке партнерство дає радість життя, хоча і радість «не без важкої праці» [Barth 1960: 49]. К. Барт визначає людську свободу як радість, «завдяки якій людина визначає себе в якості Божого обранця» [Barth 1956: 65], але це важка свобода, бо наділяє людину відповідальністю перед Богом і близькими: «Вона вільна, тому що вона обирає, вирішує і визначає себе як людина» [там же]. Відповідальність може бути здійснена тільки вільною людиною, а не рабом; тому їй необхідно було вибудовувати свої відношення з Богом у свободі.

К. Барт підкреслює, що людина не може мати природної свободи і духовності, не маючи божественного Духа. Людина – це дух якраз тому, що вона народжена і натхненна Божим Духом; її духовність ґрунтується на «трансцендентальній рішучості», яка є «джерело і міра всякої свободи» [Barth 1956: 71]. Людина стає вільною не тому, що звільняє себе від Бога (це самообман), а навпаки, тому що «приймає на себе відповідальність перед Богом» [Barth 1960: 30]. Вчиняючи так, людина стає самою собою і тому стає вільною істотою. Теологія К. Барта затверджується тут як «теологія свободи»: Бог, будучи вільним і маючи свою божественну свободу, наділяє людину людською свободою, яка і веде людину до спасіння (через віру і любов). Вільна людина вільна тому що вона звільнена Богом через підкорення вимогам Бога і тим самим набуває свободу. Свобода – це етичне обличчя надії, відповідь Бога на надію людини стати людиною. Бог вище, за межами людської свободи, але сама людина не може існувати без божественної свободи. Свобода – це дар Бога, а якщо вона – дар, то вона «не дозволяє будь-якого вибору між різними можливостями» [Barth 1960: 61]. Існування людини ґрунтується на свободі, яка передує будь-якої дії. Свобода як передумова емпіричної реальності життя – це сенс, якому співзвучний канон християнського розуміння свободи. Свобода йти за Богом неможлива без любові до Бога. Як зауважував Ф. Шеллінг: по відношенню до Бога нема іншої любові, крім любові. Сутність свободи є істина в Богові, в Його нерозрізненості, а сутність людської свободи – в осмисленні цієї істини, спочатку як знання про любов і знання через любов, потім і любові до Бога. Любов вільна, інакше це не любов. Любов завжди залучає до вибору, а значить робить відповідальною людину перед Богом і ближнім. Вона направлена до визначного об'єкту і, отже, є виключною в цьому сенсі.

К. Барт виключає вибір між Божественною любов'ю і відмовою від неї. Подвійний характер любові до Бога і любові до ближнього показує, що етичне питання є одночасно і релігійне питання. Любові до Бога і любові до людства з'єднується і може здійснитися лише в одній і тій же любові до людини. В теологічному обґрунтуванні любов є вираз спілкування з Богом і тільки любов Бога є причиною звільнення людини, а любов людини –

наслідком цієї свободи. Відмова від Бога має своє коріння в нерозумінні Бога. «Якраз у християнській любові людина набуває абсолютно нову гідність» [Barth 1960: 83]. І, підтверджуючи біблійні слова «Любов ніколи не перестає» (1 Кор 13:8), К. Барт підкреслює: «приймаючи участь у любові, людяність ніколи не може припинитися» [Barth 1960: 84]; а значить, у християнській любові, завдяки союзу з Богом, людина виривається з глибини свого гріха і набуває свободу. Там, де нема підпорядкованості Богові, там нема свободи людини. Тому що усе, що за межами Божественної любові – там неслухняність і залежність від гріха: «людина не знає, що значить насправді бути людиною. Відчужена від Бога, вона відчувається від самої себе і своєї справжньої природи» [Kalanziš 2021]. Барт вважає, що гріх не може бути пояснений і теоретично обґрунтований свободою. Гріх це не тільки образа Богові; він руйнує людину і веде до смерті. «Не може бути виправдань гріху... В людській свободі нема місця для обґрунтування гріха» [Barth 1960: 77]. Гріх – це завжди невіра; свобода для гріха – це не свобода і тому вірне рішення людини – це «ні» неслухняності. К. Барт стверджує, що тільки дар свободи робить людину вільною. Цей дар людина отримує через благодать: «В Божої свободі є благодать» [Barth 1960: 54]. Вона (благодать) закладена в природі, вважає К. Барт, як історія закладена у людському існуванні. «Бог не зобов'язаний діяти. Це дар і благодать. Це найбільш очевидно у факті смерті: людина живе і вмирає в рамках божественного життя» [Balthasar 1951: 128]. Таким чином, К. Барт приходить до того, що відкидає як недостатні усі класичні філософські засоби визначення людини із іманентності її природи. Він вважає, що, безумовно, ці філософські засоби описують реальні аспекти, можливості і реалії людини, але вони вимірюють лише її буття, а не визначають людину, як таку.

Свобода людини визначається не в її самотньому існуванні, а в її людяності. К. Барт іде проти усталеної традиції, згідно якої свобода розглядається як свобода особистості і тому розуміється як власна (самотня) свобода: «свобода рішучістю буття з іншим». Свобода людини визначається її людяністю, людина «виявляється людиною лише у відношенні зі своїми близькими. Ізолювана людяність суперечить людяності» [Barth 1960: 17]. Грішити проти іншого це означає позбавляти його свободи. Зразком такої людяності є Ісус Христос, який відправляється «на чужину – в далеку країну» [Barth 1956: 264] і стає «ближнім для людини... щоб допомагати їй» [там же]. Більш того, підкреслює К. Барт, «справжній Бог проявляє себе великим якраз у тому, що знаходить бажання і готовність до такого сходження» [Barth 1956: 267]. Людина усвідомлює себе людиною тільки у спільноті людей. К. Барт використовує слово «спільнота», а не церква, бо хоче відійти від статичної установи. Він вважає, що людяність неможливо розглядати абстрактно: «Той, хто бачить людину саму по собі, без її ближнього, взагалі не бачить її» [Barth 1960: 60]. Тільки у бутті з іншими людьми визначається людяність людини: «людяність кожної людини складається з визначеності її буття як сумісного з іншою людиною» [Barth 1960: 61]. Саме у спільноті з іншими виявляється свобода людини. Така

свобода не передбачає прості рішення, бо людина не може мати свободу тільки для себе (Павло Гал.5:13). Бути вільним – це значить бути для іншого. Свободу, яка відкрита Ісусом Христом не можна розуміти в індивідуалістичному сенсі, а лише з людською спільнотою: ніхто не може існувати один і сам по собі, а тільки у суспільстві і з суспільством.

Таким чином, Карл Барт визначає етику як імператив діалектичної теології, підкреслюючи нерозривний зв'язок між етикою і догматикою і зосереджує особливу увагу на свободі людини, центральній проблемі етики людини перед Богом. Свобода – це не просто чеснота, а саме християнське життя, яке втілене в конкретних індивідуальних діях людини і набувається не наодинці, а у суспільстві. Свобода забезпечує виключення будь-якого свавілля і випадковості. Християнин, звільнений Христом від спокус і гріха, отримує силу стати співробітником Бога, тобто людиною, яке живе щиро і відповідально. Християнська свобода – це свобода любові Бога і любові в Богові, християнська свобода не обмежує людяності людини, а навпаки, розкриває її, як це відбувається в Ісусі Христі.

Список використаної літератури

- Біблія. <https://bibleonline.ru/bible/ubio/php-1/> (Біблія Івана Огієнка)
- Хром'як, Н. (2018) *Дискусія щодо природного богослов'я представників діалектичного богослов'я Карла Барта та Еміля Брунера, у: Богомыслие. № 22, Одесса, сс. 190-199,*
- Barth, K. (1960) *The humanity of God*. Richmond, Virginia, Jon Knox Press, 102 p.
- Barth, K. (2009) *Church Dogmatics*. Vol. I. The doctrine of the word of God. Princeton Theological Seminary, 220 p.
- Barth, K. (1956) *Church Dogmatics*, Vol. 4, / transl. G. W. Bromiley. Edinburgh, T&T Clark, p. 1.
- Balthasar, H. U. (1951) *The theology of Karl Barth*. San Francisco, Communio books, Ignatius press, 431 p.
- Kalantzis, G. (2021) *The Freedom 'To Be' Karl Barth on Divine and Human Freedom: A Protestant View*. https://www.ecclesia.gr/greek/press/theologia/material/2021_3_6_kalantzi_s.pdf.

Natalya Bevzyuk

KARL BARTH: THE ETHICS OF FREEDOM BEFORE GOD

Karl Barth's ethics is a kind of ethics of God's command. Its main premise is that the Word of God through Revelation and Jesus Christ is God's command to man regarding the path of freedom. K. Barth emphasizes the "infinite qualitative difference" between God and man, but at the same time, emphasizes the "humanity of God" in Jesus Christ, through whom man is able to achieve such freedom. Human freedom is not a choice of life alternative, but a choice of gratitude and submission to God. For K. Barth, human freedom means being in the sovereign freedom of God. God is not only the source of human freedom, but

at the same time the object and goal of man. The natural freedom of man, which was lost due to sin, distances man from God and from himself. That is why K. Barth made human freedom dependent on faith in God and following Jesus Christ: a person cannot have natural freedom and spirituality without the divine Spirit. Christian faith is a response to God's judgment. A free man is a creation and partner of God, and is responsible to God for his freedom. Such responsibility should be expressed in love for God and neighbor, and acquire the traits of humanity, the humanity that Jesus Christ had. Man receives true freedom only through grace, from the free human God in Jesus Christ. K. Barthes rejects the modernist tendency to reduce God to an instrument of human self-realization, on the contrary, the absolute action of God in obtaining human freedom is recognized.

Keywords: Karl Barth, ethics, freedom, faith, humanity, Christology, accountability, Jesus Christ.

References

- The Bible. <https://bibleonline.ru/bible/ubio/php-1/> (Bible of Ivan Ohienko)
- Chromyak N. (2018) *Diskusiya pro prirodne bogoslovie predstavnikov dialektichnogo bogosloviya Karla Barta ta Emilya Brunera*, in: *Bogomislie*. № 22, Odesa, pp. 190-199,
- Barth, K. (1960) *The humanity of God*. Richmond, Virginia, Jon Knox Press, 102 p.
- Barth, K. (2009) *Church Dogmatics*. Vol. I. The doctrine of the word of God. Princeton Theological Seminary, 220 p.
- Barth, K. (1956) *Church Dogmatics*, Vol. 4, / transl. G. W. Bromiley. Edinburgh, T&T Clark, p. 1.
- Balthasar, H. U. (1951) *The theology of Karl Barth*. San Francisco, Communio books, Ignatius press, 431 p.
- Kalantzis, G. (2021) *The Freedom 'To Be' Karl Barth on Divine and Human Freedom: A Protestant View*. https://www.ecclesia.gr/greek/press/theologia/material/2021_3_6_kalantzis.pdf.

Стаття надійшла до редакції 20.08.2023

Стаття прийнята 30.09.2023